УЧЕНЫЕ ЗАПИСКИ КАЗАНСКОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО УНИВЕРСИТЕТА
Том 147, кн. 2 Гуманитарные науки *2005*

УДК 821.512.145

БЊГЕНГЕ ТАТАР ДРАМАТУРГИЯСЕНЕЋ КАЙБЕР ЊЗЕНЧЂЛЕКЛЂРЕ

А.Г. Ђхмђдуллин

Аннотация

А.Г. Ахмадуллин. Некоторые особенности современной татарской драматургии.

Статья посвящена обзору состояния татарской драматургии 1980–2000 гг. В ней обозначены темы и проблемы, разрабатываемые в последние десятилетия национальными драматургами, определены их актуальность и значимость, обоснованность и продуктивность художественных исканий, дан анализ некоторых наиболее значительных в идейно-эстетическом отношении драматических произведений последних лет этого периода, отмечены творческие успехи, достигнутые отдельными авторами.

Ђдђбият њсешендђ бер закончалык бар: югары даирђлђрдђ, патша-ханннар сарайларында, чиркђњ-мђчетлђрдђ барлыкка килгђн ђдђбият торган саен халык тормышына якыная. Димђк, аћарда демократик идеялђр, гомумкешелек проблемалары тормышчанрак, књбрђк џђм њтемлерђк чагыла бара. Заманында Н.А. Добролюбов ачкан бу канун бњгенге ђдђбиятлар џђм сђнгатьлђр њсешеторышы белђн дђ раслана. Шуны ук без хђзерге милли драматургиябез хђлђхвалында да књзђтђбез. Совет чорында анда ил џђм халык тормышыныћ књп кенђ яклары сурђтлђнешен тапты. Ђмма аларны коммунистик идеология талђп иткђнчђ «дљреслђп-матурлап» тасвирлау хакимлек љстенлек итте, ягъни халык тормышын чынбарлыктагыча сђхнђдђ чагылдыру ягыннан хилафлык та зур урын алды. Бу ќђџђттђн бњгенге сђхнђ, аныћ нигезен тђшкил иткђн драма аерылып тора, гомумђн алганда ђдђбиятныћ халык тормышына якынаю омтылышын дљрес чагылдыра.

Бњгенге татар драматургларыныћ тљп кљчен тђшкил иткђн иќатчылар Совет чорыныћ соћгы дђверлђрендђ њсеп чыктылар, ђдђби осталыкларын торгынлык елларында чарладылар-њстерделђр. Њзгђртеп корулар чоры талђплђрен алар чагыштырмача тиз тотып алдылар. Монда ќљмџњриятебезгђ мљстђкыйльлек талђп итеп, халкыбыз фидакарьлек књрсђткђн еллардагы проблемаларга тизлек белђн сђнгатьчђлек нотасыннан ќавап бирњгђ омтылышны ђйтергђ кирђк. Миллђтлђр арасындагы мљнђсђбђтлђр, шућа бђйле тљстђ телебезнећ мљстђкыйльлеге, димђк миллђтебезнећ дђ мљстђкыйльлеге мђсьђлђлђре кебек, совет чорында кузгатырга да мљмкин булмаган мђсьђлђлђргђ кичекмђстђн мљрђќђгать итњ драматургиябезне яшђешебезгђ якынайтты. Без боларны бњгенге актив иќатчылар Т. Мићнуллин, И. Юзиев, Ђ. Баянов, Ризван Хђмид,

Рабит Батулла, Ю. Сафиуллин, Зљлфђт Хђким, Д. Салихов, М. Гыйлђќев џ.б.лар ђсђрлђрендђ књрђбез.

Драматургиядђ тарихи тематика бездђ чагыштырмача аз эшкђртелгђн. Узган гасырныћ 30 елларыннан башлап язылган (ђ тарихи драма шул вакытта туа) мондый ђсђрлђрнећ саны ике дистђдђн артмас. Аларныћ да књпчелеге революцион кљрђш тарихына багышланган. Бу аћлашылса кирђк. Безгђ њз тарихыбызны љйрђнњ тыелган иде, ђ башкалар язган тарихта татарга лаеклы урын бирелмђде. Алай гына да тњгел, аћар караћгы урын гына бирелеп, татар џђрнђрсђгђ дошман тљсендђ гђњдђлђндерелде. Џђм менђ бњген сђхнђ ђдђбиятыбыздагы яћарыш тарихи тематиканы њзлђштерњ юнђлешендђ дђ бара. Гасырлар буе каралтып, бозып, кацђрлђп сурђтлђнгђн татар тарихын чын дљреслегендђ яктыртуда инде кайбер ућышлар яуланды, сђнгатьчђ ачышлар ясалды. Ю. Сафиуллинныћ «Идегђй», И. Юзиевнећ «Очты дљнья читлегеннђн», Ђ. Баяновныћ «Алтын кашбау» џђм Н. Фђттахныћ «Кол Гали» трагедиялђре, Т. Мићнуллиныћ «Канкай углы Бђхтияр» џђм «Ат карагы», Ризван Хђмиднећ «Хан кызы», Ф. Бђйрђмованыћ «Атылган йолдыз» џ.б.-лар драмалары њткђндђге кљннђребез џђм тарихи шђхеслђребез хакында хакыйкый-сђнгати сњз ђйттелђр.

Шулай, драматургиядђ ић зур яћарыш, ђдђбиятныћ башка тљрлђрендђге кебек њк, фикердђ булды. Моны, аћлашыла инде, илдђге иќтимагый-сђяси њзгђрешлђр талђп итте. Гомумилђштереп ђйткђндђ, совет драматургиясенећ асыл омтылышы хакимлек итњче идеологиянећ тљп постулатларын раслау џђм яклау иде. Коллективчылык, дђњлђт џђм ќђмгыять мђнфђгатьлђрен ић мљкатдђсе санап, шђхес интересларын санга сукмау, џђркемне тигезлђргђ,– баетып тњгел, ярлыландырып тигезлђргђ,– тырышу, байлыкныћ зарарын гына књрњ, рух иреген санга сукмау, шул ќљмлђдђн динне, дини ышануларны мыскыл итњ, хатын-кызныћ ќђмгыятьтђге урынын ирлђрнеке белђн тигезлђргђ омтылып аныћ аналык вазифаларын исђпкђ алмау џ.б. кебек проблемаларны алга куеп эш йљртњ ул чордагы књпчелек ђсђрлђрнећ эчтђлегеннђн кызыл ќеп булып уза.

Бњгенге ђсђрлђрдђ шђхескђ игътибар бик нык артты. Аныћ кайгыхђсрђтлђре, сљенеч-шатлыклары, телђк-омтылышлары гына тњгел, ќђмгыять системасындагы, коллективтагы, гаилђдђге урыны да игътибар њзђгенђ ђверелђ бара. Миллђт язмышы тарихы да шђхес књзлегеннђн укыла. Тагын да тљгђлрђк итеп ђйтсђк, кешенећ яшђњ рђвеше, рухи дљньясыныћ байлыгы, башка кавем кешелђренђ мљнђсђбђте миллђтнећ яшђњ принцибы, бњгенгесе џђм килђчђге призмасы аша њткђреп тасвирлана. Кыскасы, драматургия тормыш-яшђеш катлаулылыгын тулырак чагылдыра башлады.

Шуныћ белђн бергђ бњгенге вазгыять: кыргый капиталистик мљнђсђбђтлђр, ќђмгыятьтђге катламнар арасындагы аерманыћ кљчђюе, ягъни бик азларныћ гына котырып баюына юл куелу, књпчелекнећ хђерчелек чигенђ тљшње, чын демократия урынына бљтен ќђмгыятьне билђп алган анархия, кешелђр арасында бер-берсенђ карата миџербансызлыкныћ, мђрхђмђтсезлекнећ артуы, гасырлар буе урнашкан мораль-этик нормаларныћ тђмам какшавы џ.б. кебек тђртипсезлеклђрнећ урнаша-ныгый баруы сђхнђ ђдђбияты ђџеллђрен књнегелгђн иќат юлыннан тайпылдыра. Бњгенге

драматургиядђ гаќизлек мотивы шактый кљчле яћгырый. Сђхнђдђ оптимизм сирђк кунакка ђверелде. Сњз, билгеле инде, совет чорындагы ќирлеге йомшак булган ялтыравык оптимизм турында бармый. Дљрес, књпчелек пьесаларда вакыйга-коллизиялђр ђйбђт хђл ителђ. Ђмма мђсьђлђне куюда, конфликтлар сайлауда, тљп фикерне уздыруда ниндидер чарасызлык, ышанычсызлык, иман ныклыгы булмау, кыскасы, пессимизм љстенлек итђ. Моныћ сђбђбе бик мђгълњм: Россиядђге вазгыять, бу вазгыятьтђге татар иленећ урыны џђм кыерсытылган хђле... идеалларсыз калу... Болар хђзерге драматургиянећ эчтђлегенђ генђ тњгел, форма-стиль њзенчђлеклђренђ дђ тђэсир итђ.

Бњген бик тђ актуаль булып ђверелгђн теманы – миллђтебез язмышы темасын алып карыйк. Т. Мићнуллин, И. Юзиев, Ризван Хђмид, Зљлфђт Хђким, Ю. Сафиуллин, Д. Салихов драмаларыныћ лейтмотивы ул.

Мисал љчен Татарстанныћ халык шагыйре И. Юзиевнећ 1990 елда язылган «Ак калфагым тљшердем кулдан...» исемле ђсђренђ мљрђќђгать итик. Автор аны «халык драмасы» дип билгелђгђн, аны, књрђсећ, драматик хђлебезнећ бер љлешен књрсђтњ диебрђк тђкъдим иткђн. Џђм ул моћа ирешкђн дђ. Бу – формасы ягыннан да, совет кешелђренећ фаќигалђр белђн тулы язмышларын тђэсирле итеп чагылдыруы белђн дђ кљчле ђсђр. Драматург бик оригиналь ситуация корган. Америка ягы њтенече белђн Казан џђм Сан – Франциско арасында телевизион књпер оештырыла. Кара-каршы сљйлђшњдђ катнашучы кешелђр язмышы тљрле-тљрле. Берђњлђрендђ Совет илендђге кеше хокукларын кысуныћ аяныч нђтиќђлђре књренђ. Икенчелђре ялган патриотизм хисенећ фаќигагђ алып килњ очракларын чагылдыра. Кемнђрдер Бљек Ватан сугышында ќићњ яулашкан, ђмма ђсирлеккђ тљшкђн љчен каџђрлђнњдђн куркып туган иллђреннђн аерылган, хђзер гомере буе ностальгия авыруыннан ќђфа чигђ. Боларныћ џђммђсеннђн татар миллђтенећ каршылыклы да, катлаулы да, вакыты белђн фаќигале дђ язмышы оеша. Бу язмышка Америкада яшђњче татар хатыны Сафия болай дип бђя бирђ: «...без барыбыз да – без дђ, ђ бђлки сез дђ, читкђ кагылганнар, рђнќетелгђннђр, – ди ул. – Халкыбызныћ књпчелек љлеше њз туфрагында яшђми. Алар сабантуйдагы чабыштан, хђлсезлђнеп, егылып калган атлар кебек. Ђгђр халкыбыз артта калган атларныћ муенына ак сљлге бђйлђњ хисен югалтса, миллђт буларак яшђњдђн туктаячак». Драмада шул куркынычка реакция чагыла, чаћ сугыла. Шул ук вакытта мондый хђлдђн чыгу юлы да бик књренми. Ђйе, килђчђккђ ышаныч белђн карау кљчле дип ђйтеп булмый. Ђнђ бит икенче бер персонаж нђрсђ ди: «Без, љлкђннђр, ђкренлђп бу дљньядан китеп барабыз. Яшьлђрдђн кемнђр алыштырыр да безне, кемнђр дђвам итђр. Мин ђллђ ни љмет књрмим. Эчкечелек, ќинаятьчелек канат ќђя». «Ул мђсьђлђдђ сездђ ничек?» дигђн сорауга Америка ягындагылар «бозыклыкка килгђндђ, ике як та бер-берсеннђн калышмый. Аллага шљкер, анда да, монда да мисаллар ќитђрлек...» дип ќавап бирђлђр. Шулай, мондый юлсызлык, идеалсызлык башка миллђтлђргђ дђ тђэсир итђ. Ђмма аларныћ зурлары килђчђктђ, авыру џђм гариплђнгђн булса да, њз миллђтлђрен саклап калырлар. Ђ безнећ кебеклђре юкка чыгар. Менђ гаќизлекнећ тљп сђбђбе дђ шунда...

Ђйе, бњгенге сђхнђ яктылыкка сусый. Татар сђхнђсендђ генђ тњгел, башка халыклар сђхнђсендђ дђ сизелђ ул. Мђсђлђн, Г. Камал театры осетин драматур-

гыныѓ «Кара чикмђн» исемле пьесасын сђхнђлђштерде. Искиткеч яхшы сђхнђлђштерде! Лђкин спектакльнеѓ тљп эчтђлеге џич кенђ дђ тамашачыны рухландырмый бит. Кызгандыра, елата, њкендерђ, лђкин рухны яктыртмый, рухландырмый. Спектакльнеѓ исеменђ генђ игътибар итегез: «Кара чикмђн». Кара, ак тњгел! Чикмђн кара була инде ул, диярлђр. Шулай булган сурђттђ дђ нигђ аны исемгђ чыгарырга? (Ђ бит чикмђн ак та була...) «Мин, њз ихтыярымнан торса, тормышныѓ ђшњке, кара якларын књрсђтђ торган спектакльлђр эшлђмђс идем, – ди танылган артистыбыз Ренат Таќетдинов. – Миѓа калса соѓгы елларда телевидениедђ дђ гел кара якны гына књрсђтњ китте. Кая карама – њтереш, атыш, эчњ, сугышу, наркотиклар... Ђ театрларда якты спектакльлђр књбрђк булырга тиеш: сђламђт, дљрес, иманлы яшђњ, саф мђхђббђт, таза тормыш турында» («Мђдђни ќомга», 2003 ел, 10 гыйнвар).

Монда, билгеле инде, иќатчыларныѓ гаебе юк та сыман, чљнки заманасы шуѓар бара. Драматурглар белепме-белмичђме, аѓлапмы-аѓламыйчамы шуны ђсђрлђрендђ теркђп куялар. Соѓгы елларныѓ књренекле драма џђм трагедиялђрендђ шул торган саен књбрђк урын ала бара. Мђсђлђн, Ризван Хђмиднеѓ «Актамырлар иле», «Олы юлныѓ тузаны», Ю. Сафиуллинныѓ «Йљзек џђм хђнќђр», «Пар канат», Ф. Бђйрђмованыѓ «Сандугачныѓ балалары...» кебек ђсђрлђре илдђге вазгыятьне, яшђешебездђге кимчелеклђрне чагылдыралар. Татар миллђтенеѓ бер књренекле катламы булган морзалар турындагы кызыклы џђм мђгънђле «Шђќђрђ» исемле Т. Миѓнуллин драмасында да шуны књрђбез. Россиядђге патшалык елларында, бигрђк тђ Совет шартларында бик нык кыерсытылган џђм чђчелергђ-таркалырга мђќбњр ителгђн њз нђселен ќыеп, яѓадан њзара якынайтырга тырышкан яшь Сђлимђ Сђетбђкова џђм аныѓ ђбисе куйган тырышлык уѓышлы барып чыгармы, озын гомерле булырмы? Тамашачы џђм укучы моѓар бик њк ышанмый...

Бњгенге сђхнђ џђм аныѓ ђдђбияты турында сљйлђгђндђ тагын да бер њзенчђлек турында ђйтергђ кирђк. Ул да булса, халык традициялђре џђм бњген ќђмгыятькђ керђ џђм ныгый барган мораль-ђхлак нормалары арасындагы мљнђсђбђтлђр џђм каршылыкны бљтенлђй башкача алу џђм хђл итњ. Совет ђдђбиятында бу мљнђсђбђтлђр ачык иде: без искедђн калган џђрнђрсђне њзгђртђбез, шул исђптђн ђхлак та љр-яѓа булачак, искене себерeп тњгђбез, шул ќљмлђдђн – иске мораль-этиканы да! Искелек – тышау! Вђссђлам! Шуѓа књрђ дђ элекке традициялђр белђн кљрђштђ конфликт џичшиксез яѓаныѓ ќиѓње белђн тђмамланырга тиеш џђм тђмамлана да иде. Халык традициялђре књпчелек очракта кире кагылды џђм каџђрлђнде.

Мондый «яѓалыкка» омтылыш нђрсђгђ китергђне хђзер књренде инде. Ђхлак нормалары бозыла бара, ир-хатын, ата-ана џђм балалар, яшьлђр арасындагы мљнђсђбђтлђр кыргыйлаша... Менђ шуны књзђтеп-белеп торган язучылар њз ђсђрлђрендђ халкыбыз гасырлар буе тђрбиялђп-њстереп килгђн традициялђр белђн «яѓа» мораль-этик нормалар арасындагы аерманы књрсђткђн конфликтларга нык игътибар итеп, аларны ђсђрлђренеѓ њзђгенђ куялар. Бу – бњгенге театр сђнгатенеѓ тљп проблемаларыннан берсе. Шул ќђџђттђн совет драматургиясе белђн хђзергесе арасында зур аерма бар. Бњгенге кайсы гына пьесаны алма, – драмамы ул, комедияме, яки трагедияме, –

анда халыкныћ яшђеш традициялђрен зурлауны, яшђешебездђге гарип якларны шул традициялђр яктылыгында карап кире кагуны књрђсећ.

Мђсђлђн, Т. Мићнуллинныћ «Ђнилђр џђм бђбилђр» драмасында дљньяга китергђн сабыен бала тудыру йортында ук ташлап чыгып китђргђ ниятлђгђн яшь ананыћ бу гамђле ић ђњвђл кешелекнећ ќуелырга тиеш булмаган традициялђре ноктасыннан торып тђнкыйтьлђнђ. Моныћ љчен автор 11 бала анасы Гљлфинђнећ якты образын иќат итњ белђн генђ чиклђнми, ана булуныћ бђхет икђненђ тамчы да шиклђнмђгђн рус хатыны Валентина џђм казах кызы Алтынчђч, аборт ясатып, бала табудан мђхрњм калган Исемсез хатын образларын кертђ. Кешелекне дђвам итњнећ мђћгелек традиция икђнен шартлы персонажлар – бала тирбђтњче ике Ана образы ярдђмендђ тагын да кљчђйтђ. Халыкны њлемсез итеп яшђтњче традициялђргђ тугрылыкны автор драмаларында гына тњгел, комедиялђрендђ дђ данлый. Татар миллђтенећ аерылмас љлешен тђшкил иткђн керђшеннђр турындагы «Гљргљри киянљлђре», мишђрлђрнећ њзенчђлекле тормышын ќанландырган «Йљрђк маем» кебек комедиялђр шул ќђџђттђн дђ кызыклы џђм файдалы.

Данил Салиховныћ «Яшьлек хатам – йљрђк ярам» драмасында халкыбызга ят булган аракыга хирыслыкныћ ниндн аяныч нђтиќђлђргђ китерње ышандыргыч џђм тормышчан ситуациялђрдђ тасвирлана Аек акыл белђн яшђњ традициялђре яктылыгында ике сђрхњш – архитектор Ђхмђт џђм аныћ шешђдђше Ђбњзђрнећ аянычлы язмышы књрсђтелђ: ђгђр дђ беренче герой дђваланып эчкечелек чиреннђн котыла алса, икенчесе тормышын элмђк белђн љзђ. Лђкин Ђхмђтнећ язмышы барыбер дђ бђхетсезлек юлына килеп чыга, ул мђћгелек мђхђббђтен ќуя.

«Олы юлныћ тузаны» исемле монодрамасында Ризван Хђмид ялгыз карчыкныћ туган ље белђн саубуллашу вакыйгасында бњгенге яшђешебездђ урын алган књренешне сурђтли. Шђџђрдђге улы янына књчеп китђргђ ќыенган Нђњхђбђр ђби язмышы књп кенђ бњгенге авыл картларыныћ драматизм белђн тулы хђллђрен чагылдыра. Традициялђр џђм яћалык кљрђшен гђњдђлђндергђн бу язмыш бњген торган саен кљчђя барган байлык колы булуны, мђрхђмђтсезлекне џђм шђфкатьсезлекне, ата-анага карата гамьсезлекне фаш итђ.

Милли традициялђрнећ ућай яклары џђм бњгенге яшђештђге кимчелеклђр арасындагы конфликт Ю. Ђминов, А. Гыйлђќев, Зљлфђт Хђким, И. Юзиев, Ф. Садриев, Ф. Яруллин, М. Гыйлђќев, Аманулла, К. Гафуров џ.б. драматурглар ђсђрлђрендђ дђ њткен итеп куела.

Безнећ бњгенге кљннђрнећ сђхнђ геройлары кемнђр џђм нинди алар? Совет ђдђбиятында андый геройлар табылган иде: заман герое – ил џђм халык љчен ќанын да фида кылырга ђзер булган шђхеслђр дип каралды. Коммунистик идеология талђплђренђ ќавап биргђн сђхнђ геройлары – Батырхан џђм Кђримнђр, Акбирдин џђм Таймасовлар, Биктимер карт џђм Ќикмђргђннђр, Бђдриев џђм Гљлзадђлђр, Мићлекамал џђм Мђрьямнђр, Сђхипќамал џђм Мулланурлар, Тукай џђм Бђхтияр Канкаевлар кебек йљзлђрчђ сђхнђ персонажлары укучы џђм тамашачыны халык бђхете џђм коллектив мђнфђгатьлђре љчен кљрђш рухында тђрбиялђделђр. Аларны сђнгатьчђ гђњдђлђндерњдђ беръклылык да хљкем сљрде. Бу образларда шђхеснећ њз мђнфђгатьлђре бик њк исђпкђ алынмады. Шулай да алар заман героена дђгъва

кылырлык образлар иде. Бњгенге ђдђби геройлар, ђлбђттђ инде, аларны кабатлый алмый, тиеш тђ тњгел. Бњгенге шартларда, књпчелек љчен авыр, фаќигале, идеалсыз яшђњдђ нинди геройлар њрнђк була ала? Сђхнђгђ мендеме алар? Менсен љчен драматурглар азык бирдеме? Бирсђ, нинди ђсђрлђрдђ? Бу сорауларга ђлегђ тљгђл ќавап таба алмыйбыз, чљнки моныћ љчен драматургиябез ќирлек бирми. Бњгенге њрнђк геройларныћ кайбер сызыклары књренде дђ кебек. Мђсђлђн, Т.Мићнуллинныћ «Сљяркђ» драмасындагы њзђк персонажда. Яки Зљлфђт Хђкимнеќ «Књрђзђче» трагикомедиясендђге Хђнђви образында. Боларда гомумкешелек сыйфатларын (мицербанлык, намуслылык ц.б.) бњгенге буталчык заман вакыйгаларында якларга цђм сакларга тырышу алда тора.

Сђнгатьчђлек ќђцђтеннђн безнеќ кљннђр драматургиясенеќ њзенчђлеклђрен билгели торган яклар жанрлар байлыгына цђм формалалар тљрлелегенђ омтылудан гыйбарђт. Бу књзлектђн караганда драматургиябез беркайчан да булмаган дђрђќђгђ иреште. Бигрђк тђ романтик шартлылык киќ кулланыла. Аныќ матур њрнђклђрен Т. Мићнуллин («Эзлђдем, бђгърем, сине») цђм А. Гыйлђќев («Љч аршин ќир»), И. Юзиев («Гашыйклар тавы») цђм Ђ. Баянов («Ак кашбау») кебек љлкђн буын драматурглар иќатларында гына тњгел, бњген торган саен остара барган яшьрђк буын иќатчылардан Зљлфђт Хђким («Кишер басуы») цђм М. Гыйлђќев («Баскетболист») кебеклђрнеќ ђсђрлђрендђ дђ табарга була. Асылда шигърият љчен характерлы булган символика, чагыштырмача сирђгрђк булса да, драматургиядђ дђ файдаланыла. «Каракош» (Ђ. Баянов), «Соћгы сђгать» (Ђ. Гаффар) ђсђрлђре гел дђ символик образларга цђм сурђтлђргђ корылган. «Аллалар ялгышы» (Ф. Бђйрђмова), «Шайтан куентыгы» (Зљлфђт Хђким), «Сират књпере» (Р. Батулла), «Кыямђт кљне» (Ю. Сафиуллин), «Бичура» (М. Гыйлђќев), «Саташкан сандугач» (Р. Зайдулла), «Ђле кичђ генђ яз иде» (Аманулла) пьесаларында да символик гомумилђштерњлђр зур роль уйный.

Татар драматургиясе элек-электђн комедиялђргђ бай булды, ђдђбиятныћ бу тљрендђ њсешне бездђ цђрчак комедия билгелђде. Бу – бњгенге сђхнђ ђдђбиятыныћ да њзенчђлеге булып кала. Моны иќат ителгђн ђсђрлђрнеќ саны белђн дђ, театрларыбызда барган спектакльлђрне жанрлары буенча чагыштырып та раслап була. Мђсђлђн, ђйдђп баручы театрыбыз – Г. Камал исемендђге театрныћ 2003 елныћ гыйнвар ае репертуарын алып карыйк. Анда барлыгы 14 спектакль планлаштырылган. Шуларныћ 2-се драма, 2-се мелодрама, 9-ы, ягъни 70 проценты – комедия. Шактый ук гаќђеп хђл! Халкыбыз њз тарихында кичергђн авырлыкларныћ тагын да бер чорына килеп керде. Татарга цђръяклап цљќњм тагын да кљчђйде. Ярлылык-хђерчелек канатын киќ ќђйде. Мђрхђмђтсезлек-мицербансызлык рухларыбызны яулап ала бара, рђхимсезлек чђчђк ата. Ђ без сђхнђгђ кушылып кљлђбез. Ни бу? Халкыбыз рухыныћ бљеклегеме? Ќићелмђс рухныћ бер чагылышымы? Ул да бардыр. Лђкин тљп хикмђт комедиянеќ сыйфатлары, эчтђлеге цђм билгелђмђсе њзгђрђ баруда булса кирђк. Анда књп тљрле формаларда ђсђрлђр язылды цђм языла. Арасында музыкаль комедиялђр (Д. Салихов – «Хатын тњгел, аждаца!»; М. Гыйлђќев – «Казан егетлђре артыннан»; Т. Мићнуллин – «Гљргљри кияњлђре», Ф. Яруллин – «Сљембикђ егет сайлый»), водевиль характерындагылары

(Р. Батулла – «Сљйгђн ярым ятка кала»; Г. Зђйнђшева – «Гайфи бабай, љйлђн давай!»), ќићел рухтагы, књбрђк кљлдерњгђ исђп торткан комедиялђр (Р. Вђлиев – «Ђйдђ барыйк, кызлар карыйк»; Р. Мингалим – «Кунак кызы гел килмђс») бар. Укучыныћ џђм тамашачыныћ ќанын ќылыта, рухын књтђрђ торган ђсђрлђр. Ђмма шулай да татар комедиясе бњген асылда ќитдигђ исђп тота. Соћгы елларда бигрђк тђ комедиянећ њзенчђлекле бер тљре булган, татар сђхнђсендђ сирђк књренгђн трагикомедиялђр шактый ук язылды. џђм алар арасында эчтђлеге иќтимагый характерда булган, мораль-ђхлак мђсьђлђлђрен ќитди итеп књтђргђн ђсђрлђр књпчелек (Зљлфђт Хђким – «Ќњлђрлђр йорты», «Књрђзђче»; Ю. Сафиуллин – «Ни булган бу ирлђргђ?», Ф. Бђйрђмова – «Аллалар ялгышы», «Вакыйга ќњлђрлђр йортында бара» џ.б.). Д. Салиховныћ «Бђйрђмгалинећ сыер тышавы» џђм «Микњлђй дђдђйнећ бљер ташы», Т. Мићнуллинныћ «Баќа мал тњгел, кђќђ туган тњгел», М. Гыйлђќевнећ «Рђхђт яшибез» џђм «Игезђклђр», Рђдиф Сђгъдинећ «Сынган белђзек», Аманулланыћ «Кылый Кирам балдагы» џ.б. кебек сатирик комедиялђрдђ дђ, Ризван Хђмиднећ «Ќанкай улы Ќанкыяр» исемле трагифрасында да заманыбызныћ ќитди проблемалары уртага куелып хђл ителђ, бњгенгенећ буталчыклыкларыннан файдаланып хђрђм малга омтылган, њз тормышын башкалар исђбенђ корырга тырышкан кешелђр фаш ителђ. Бњгенге комедиялђр кызык, ђмма искедђн, бай-муллалардан кљлгђнгђ тњгел, ђ хђзерге хђллђрдђн, бњгенге кешелђрдђге кимчелеклђрдђн кљлњлђре белђн кызык. Кыскасы, бњген комедия њзенећ кљлњ угын тиешле тарафка, эре мђсьђлђлђргђ юнђлдерергђ омтыла.

Формалар тљрлелегенђ ирешњне без џђр жанрда дип ђйтерлек књрђбез. Драманыћ тљрле тљрлђре (психологик драма, иќтимагый драма, сђясифђлсђфи драма, публицистик драма, тарихи драма, тарихи-биографик драма џ.б.), трагедия, шигъри трагедия, трагипамфлет, трагифарс џ.б. кебек формалар бњгенге катлаулы заманыбызны, андагы њзенчђлеклђрне, замандашларыбыз образларын тулырак џђм укучы-тамашачы књћелен дулкынландырып књрсђтергђ-сурђтлђргђ мљмкинлек бирђлђр.

Нђтиќђ ясап шуны ђйтергђ кирђк: илебездђ чын демократия урнаштыру љчен барган кљрђш шартларында яћа мљмкинлеклђр алган драматургия алардан файдаланырга омтыла. Соћгы еллардагы йљзлђгђн пьесалар шуны раслый. Ђмма бњгенге кеше рухын, халкыбыз рухын сђхнђ ђдђбияты тулы џђм югары сђнгатьчђ кабатланмас итеп тасвирлауда џђммђсен дђ эшлђде дип ђйтергђ дђ ђлегђ иртђрђк. Без шућа ирешњ баскычына менеп кенђ килђбез булса кирђк.

Summary

A.G. Akhmadullin. Some peculiarities of modern tatar playwrighting.

The article is devoted to the survey of tatar playwrighting's condition in 1980–2000. The article shows the themes and problems, which are worked out by national playwrights in the last decades. We can clearly see the actuality of these problems, the efficiency of art searchs. Besides, there is the analysis of the most considerable in ideal-aethetic connection dramatic works of that period's last years, there is also the mentioning of the creative success, attained by some authors.

Поступила в редакцию
08.09.05

Ахмадуллин Азат Гилмуллович – доктор филологических наук, член-корр. АН РТ, профессор кафедры татарской литературы Казанского государственного университета.